

**«Natur og Ungdom» 50 år (1967-2017)
- historien bak**

Hans M Borchgrevink (red.)

Oslo, oktober 2017
Copyright: Hans M Borchgrevink
Org.nr. 976234278

Forord

Oslo katedralskoles naturvernforening (OKNV) ble stiftet 3. april 1965 – antagelig som den første i landet. Vi er stolte av at en slik elev-initierte pionerinnsetning kunne gi støtet til etablering av en så livskraftig og viktig samfunnsaktør som «Natur og Ungdom» (NU).

NU ble dannet 18. november 1967 ved sammenslåing av OKNV og Norges feltbiologiske ungdomsforening (NFU). Denne boken gir historien bak oppstarten og er basert på et utvalg av innlegg ved et seminar ifm 50-årsjubileet for OKNV 14. april 2015 arrangert i samarbeid med skolen, Stiftelsen Oslo katedralskole, og Oslo katedralskoles venner. Erik Solheims innlegg kom pr video fra hans daværende arbeidssted Paris. Vi lar hyllesten gå også til «Natur og Ungdom».

Glimt fra aktivitetene i OKNV og NU frem til tidlig 1970-tall er tatt med, inkludert stiftelsen av (snm) – Samarbeidsgruppen for natur- og miljøvern (1969) - og Oslomarkgruppen i (snm) (1970), der mange av oss fortsatte arbeidet.

Oslo oktober 2017
Hans M Borchgrevink (red.)

Innhold

	Forord	3
Erik Solheim	50 år med miljøengasjement!	7
Ragnar Vik	Om Norges Naturvernforbund (NNV) og naturvernaktiviteter på 1960-tallet	9
Knut Kjeldstadli	Naturvern i industrialismens glanstid	13
Hans M Borchgrevink	Oslo katedralskoles naturvernforening - en forløper for Natur og Ungdom	17
Knut Hove	Norges feltbiologiske ungdomsforening (NFU) - en forløper for Natur og Ungdom	23
Kjell Maartmann Moe	(snm) – Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern	29
Hans M Borchgrevink	Om vern av Oslomarka, Markagrensen og kampen mot Sandungen dam	33

50 år med miljøengasjement!

Erik Solheim

Det må være lov å være litt selvgode når vi markerer den fantastiske miljøframgangen siden Oslo Katedralskoles Naturvernforening ble dannet i 1965 og etterhvert ledet til Natur og Ungdom. I dag er Natur og Ungdom blant Norges viktigste ungdomsorganisasjoner. Den gang var miljøtanken mest av alt noe som tilhørte framtida. Denne generasjonen Kattafolk og naturentusiaster fra 60-tallet har preget Norge mer enn de aller, aller fleste.

Det er lett å glemme hvilken enorm forandring Norge har gått gjennom siden en ung generasjon sto i spissen for likestilling, solidaritet med krigsofre i fjerne land som Vietnam og beskyttelse av naturen. Det vi vi i dag tar som en selvfølge var det mange unge pionerer som en gang kjempet hardt for.

Da Natur og Ungdom ble dannet var ulven i praksis utryddet i Norge. Tanken om at ulven hørte hjemme i norsk natur og burde fredes var helt fjernt for de fleste. For første gang stilte noen spørsmål om det ikke var bedre å frede "farlige dyr" og bruke midler på bevaring istedenfor skuddpremier.

Den gang var alle partier enige om at industri og arbeidsplasser var det viktigste. Natur var det nok av. Jo flere piper og jo mer røyk på valgplakatene, jo flere velgere. Det ble laget reklamefilmer om Herøya der den milde oppleser stemmen skryter av at røyken fra fabrikkene kan sees på mils avstand!

En eldre sosialist forklarte meg at han hadde bli engasjert i politikken fordi det var så mange biler på Vestkanten og så få på Østkanten. Nå kom en generasjon som mente det var for mange begge steder. Og som attpåtil heller ville sykle.

Natur og Ungdom sto i spissen for helt nye tanker og representerte et vendepunkt for norsk miljøbevegelse. Framgangen siden den gang har vært enorm. Alle politiske partier tar nå miljøspørsmål (mer eller mindre) på alvor. Tilstanden i norsk natur er bedre enn på noe annet tidspunkt siden den industrielle revolusjonen. Forvaltningen av norske fiskebestander er i verdenstoppen. Økonomisk vekst er frakoblet forurensing. Sur nedbør og massive giftutslipp i norske elver tilhører fortida.

Ingenting av dette hadde skjedd om ikke en gruppe engasjert mennesker hadde bestemt seg for å stå opp for en grønnere politikk. Fremgangen i vesten har vært stor og andre land som Kina følger raskt etter i miljøkampen. Brasil har redusert avskoging med 80 % på et tiår og det er nå mer enn dobbelt så mye skog i Costa Rica enn det var i 1980.

Men vi trenger enda mer engasjement. Verden står nå ovenfor to store miljøtrusler. Klimaendringer truer både menneskeheten og naturen. Vi har enda ikke klart å avkoble utslipp av klimagasser fra økonomisk framgang og utvikling. Utryddelse av dyrearter og naturformer som regnskog og korallrev skjer i et tempo verden ikke har sett siden dinosaurenes tid. 2015 er året vi må stake ut en grønn kurs og bli enige om nye bærekraftige utviklingsmål i FN og en global klimaavtale i Paris.

Etter 50 år med miljøkamp vet vi at det er mulig! Det krever politisk vilje lederskap på toppen og fra grasrota. Presidenter, statsministre og konsernsjefer må oppfordres og oppmuntres til å bli grønnere. Og ildsjeler som de på Katta for 50 år siden må fortsette miljøkampen og stå opp for en grønnere og mer rettferdig verden.

Om Norges Naturvernforbund (NNV) og naturvernaktiviteter på 1960-tallet

Ragnar Vik

På 1960-tallet begynte vi her i landet for alvor å få føling med konsekvensene for naturmiljøet av industrialisering og økonomisk vekst. Utviklingen fra tiåret før skjøt fart. Med den fulgte blant annet flere og større kraftutbyggingsprosjekter, og det avtegnet seg etter hvert betydelige problemer med forurensning av luft og vann. I 1962 kom Rachel Carsons brannfakkell av en bok – *Den tause våren* – om den ødeleggende og ukritiske bruken av kjemikalier i naturen.

Alt dette var faktorer som førte til en oppvåkning blant naturverninteresserte, en oppvåkning som etter hvert fikk en betydelig styrke. Forfatteren og naturverneren Bredo Berntsen har i sin bok *Grønne linjer – naturvernets historie i Norge* betegnet 1960-tallet som gjennom-bruddsår for naturvernet i Norge.

Landsforbundet for Naturvern i Norge skulle feire sitt 50-årsjubileum i 1964. Det ble på ekstraordinær generalforsamling høsten 1962 vedtatt å reorganisere forbundet gjennom etablering av et sentralt sekretariat. Magne Midttun ble i 1963 ansatt som forbundets første generalsekretær, en stilling han innehadde i over 15 år. Forbundet endret navn til Norges Naturvernforbund. Det nye styret garanterte for en kassekreditt på 50.000 kroner og leide to rom og kjøkken i Cort Adelers gate 16 i Oslo.

Naturvernforbundet var beredt til fornyet innsats for "å vekke interesse og forståelse for naturverntanken og arbeide for klok og framsynt bruk av naturressursene". Forbundets ærgjerrige arbeidsprogram omfattet blant annet vassdrags- og annet områdevern, herunder opprettelse av nasjonalparker og naturreservater, vern av dyrelivet, kamp mot vann-, luft- og

støyforurensning, mot forsøpling, og mot bruk av skadelige giftstoffer i naturmiljøet. Areal-disponering, veibygging og jordvern var også på listen.

Det ble satset mye på opplysningsarbeid. Forbundets tidsskrift – Norsk Natur - begynte å komme ut i 1965 med Ragnar Frislid som redaktør. Han hadde året før gitt ut boken Naturvern. Den var et pionerarbeid der han i populær form tok for seg det moderne natur- og miljøvernet og anla et bredt økologisk perspektiv.

Det skulle bli en seig kamp, men ikke uten lyspunkter. Den 21. desember 1962 ble Rondane nasjonalpark opprettet, som den første i Norge. Året etter, den 9. august 1963 fulgte Børgefjell. Det frivillige naturvernet hadde fått drahjelp. Kristen Krogh var blitt utnevnt til Statens naturverninspektør i 1960, og hadde utarbeidelse av planer for nasjonalparker og naturreservater som hovedoppgave. Han hadde kontor i Trondheim, der også den daværende lederen for Statens Naturvernråd, professor Olav Gjærevoll, hadde sin base. Gjærevoll skulle senere bli Norges – og verdens – første miljøvernminister. I 1964 fremla Naturvernrådet sin landsplan for nasjonalparker. Den omfattet 16 stykker, medregnet Rondane og Børgefjell. Planen ble vedtatt av Stortinget i 1967. I 1968 ble to nasjonalparker til opprettet, Ormtjernkampen og Gutulia, men det skulle gå lang tid før landsplanen var gjennomført i sin helhet. Likevel må alt i alt sies at det gikk bra med nasjonalparkarbeidet.

Da var det verre med vassdragsvernet. Det var ikke uten grunn at Naturvernforbundet både i relativ og absolutt betydning måtte bruke mye krefter på kampen mot uønskkelige vassdragsreguleringer. Ikke ett eneste vassdrag ble vernet i 60-årene. Jeg nevner kort triste eksempler som Nea-reguleringen i 1968, som bl.a. innebar delvis opphevelse av pioner-fredningen av Nedalsmyrene fra 1917, og Aurlandsvassdraget der Oslo Lysverker fikk konsesjon i 1969 etter en bitter strid. Mardøla, Orkla og andre lå bokstavelig talt i pipelinen.

Et lyspunkt var det at regjeringen Borten i 1969, etter årelang og sterk pågang fra mange organisasjoner med NNV i spissen, nektet å gi konsesjon til utbygging av Femundsvassdraget.

Konsesjonssøkeren klaget avslaget inn for Stortinget, som i 1973 forkastet anken. Det er så vidt jeg vet det eneste store vassdraget her i landet som har overlevd konsesjonsbehandling etter vassdragsreguleringsloven. Storingsrepresentant og senere stortingspresident Guttorm Hansen kalte det en skjellsettende avgjørelse i arbeidet for vern av norsk vassdragsnatur.

Kampen og uroen utover på 1960-tallet førte til at våre myndigheter fant det påkrevd å nedsette først én komité, Gabrielsenkomitéen, deretter en til, Sperstadutvalget, som skulle se på mulighetene for en plan for vassdragsvern. Det skulle imidlertid gå helt til 1973 før verneplan I ble vedtatt i Stortinget. Verdifulle vassdrag som ble varig vernet da var Sjoa med Gjende, Kinso med Opesjø og Femundsvassdraget. Etter hvert er vernearbeidet for vassdrag møysommelig blitt komplettert gjennom flere nye verneplaner, men da er vi langt utenfor mitt 10-årsperspektiv.

Naturvernforbundet var etter reorganiseringen en klar og sterk pådriver for å styrke den offentlige naturforvaltningen. Et skritt i riktig retning var flyttingen av saksområdet fra Kirke- og undervisningsdepartementet til Kommunaldepartementet. Det skjedde i 1965, da Administrasjonen for friluftsliv og naturvern ble etablert. Naturvernforbundet var kritisk til organiseringen og pekte på at det var feil når man på den måten behandlet naturvern som en brukerinteresse, og ikke som det overordnede samfunnshensynet det i realiteten er. Forbundet mente vi måtte få et eget naturverndepartement, et naturressursenes finansdepartement. NNV kan etter mitt skjønn ta en ikke ubetydelig del av æren for at vi i 1972 fikk verdens første Miljøverndepartement. Men – som vi vet – mangler det fremdeles mye på at det er i klasse med Finansdepartementet når det gjelder makt og innflytelse.

På 1960-tallet fikk vi enkelte lover på det som i dag betegnes som miljørettens område. Granneloven av 1961 hadde bestemmelser om konsesjonsplikt for virksomheter som kunne volde særlig skade, og loven hjemlet også opprettelsen av Røykskaderådet. Lov om vern mot vannforurensning kom i 1965, det samme gjorde strandloven og ny bygningslov. Bygningsloven av 1965 ga for første gang hjemmel for en mer samlet og koordinert disponering av arealressursene.

Flere lovarbeider pågikk, og i 1970 – det europeiske naturvernåret - fikk vi en ny lov om naturvern. Etter en tautrekking der NNV var tungt inne, ble en overordnet formålsparagraf beholdt, i strid med Kommunaldepartementets forslag, og det kom også inn en bestemmelse om plikt til å forelegge planer om større naturinngrep for naturvernmyndighetene. Den sistnevnte paragrafen trådte imidlertid aldri i kraft.

Jeg takker innbyderne for initiativet. Arbeidet for natur- og miljøvern er en lang, tung og kontinuerlig affære. Seirene er ikke så mange, tilbakeslagene er flere, og ikke alle seire er endelige. Hvem kunne vel for eksempel forestilt seg muligheten av at en regjering i år 2014 ville kaste vrak på det fremtidsrettede og nødvendige forbudet mot motorisert fornyelseskjøring i utmark, et forbud som var blitt kjempet frem til lovfesting i 1977? Jubiléer som dette er et fint virkemiddel til å sørge for at natur- og miljøvernsaken holdes varm, til å motvirke historieløshet og sørge for at hardt tilkjempede posisjoner blir forsvart.

Har dere forresten lagt merke til at Miljøverndepartementet under den nye regjeringen har skiftet navn? Jan Erik Vold publiserte følgende megetsigende haiku-dikt i Klassekampen den 13. mars 2015:

det heter ikke
miljøverndepartement
ordet VERN forsvant

Naturvern i industrialismens glanstid

Knut Kjeldstadli

I 1965 var det norske samfunnet ved høydepunktet for det som er kalt det klassiske naturvernets periode. Jeg skylder å si at jeg her trekker på boka til Bredo Berntsen: Grønne linjer. Natur- og miljøvernets historie i Norge (2011). Det klassiske naturvernet omfattet enkeltvernetiltak – som sikringen av Fokstummyra, av bøkeskogen i Larvik i 1884 eller totalfredningen av beveren. Vernekriteriet var oftere at noe var enestående enn at det var typisk; parallellen til kulturvern og fredning av bygninger er tydelig. Og begrunnelsen var langt på vei den glede og nytte og ansvar som mennesker ville ha av disse naturens frambringelser. ”Det var”, for å sitere sosiologen Ørnulf Seippel, ”et urbant og besteborgerlig engasjement som hellet i en nasjonalromantisk retning med et lett sivilisasjonskritisk budskap”. Handlingsappellen var lenge rettet til individene. Botanikkprofessor Nordahl Wille anbefalte «et paa et passende Sted Birkeris» mot «Uforstand, Ligegyldighed og Raaskab» i omgangen med naturen. En naturvettkampanje i 1962 hadde som logo en brukket gran (sjøl om snøtunge vintre knekte atskillig flere grantopper enn noen vandalisme). Men også de første større områdene ble vernet – med nasjonalparkene Rondane og Børgefjell som de første, i en omfattende verneplan.

Slik sett var det kanskje ikke så rart av naturvernforeningen på Katta kunne bli oppfattet som én av mange særinteresser. Men samtidig kom de teamene som skulle bli de store sakene framover – vassdragsutbyggingen, forurensingen, motstand mot bruken av biocider som DDT i forlengingen av Rachel Carsons *The Silent Spring*. Og økologi som en allmenn forståelsesform ble langsomt introdusert. Jeg skal innrømme at det tok tid for mitt vedkommende. Lenge oppfattet jeg økologer som en gruppe som drakk urtete og tygde Marianne Rykke-brød sakte.

For hvordan så det ut i samfunnet omkring Katta og naturvernforeningen? I 1965 var industrisamfunnet på høyden; i 1973 nådde industrienden absolutte toppen i antall ansatte og som andel av yrkesbefolkningen. Fram til ut på 1970-tallet var det en lang

vekstfase i økonomien. I 1910 hadde hver innbygger i snitt hatt 3000 kroner å rutte med, i 1969 var det 15 000 - 41 prosent av BNP kom fra industri. Uten industri ingen slik vekst i velstand. Industrien var en ledesektor – i kraft av sitt omfang, men også ved det som i sjargongen kalles ”forward and backward linkage effects” – altså ringvirkninger, koplingsvirkninger attover og framover i produksjonskjedene. Systemet er blitt kalt fordisme. Samlebånd ble brukt av noen, men hovedpoenget var at masseproduksjon dominerte – i lange serier. Og dette ble tilsvart av masseforbruk; mange etterspurte det samme. Standard sko var et typisk merke, varige forbrugsgoder som komfyr typiske varer. Dette ga stabilitet til bedriftene, arbeidstakerne var på heltid, ja kanskje livet ut, fagorganisering og statlig regulering av arbeidslivet betydde en høy grad av sikkerhet.

Industrien hadde høy prestisje. De store bedriftene syntes fysisk i bylandskapet. En så heisekranene på brygga – ikke som en visuell forurensing som en naturverner kalte det, men som en nesten grafisk vakker del av byen. Røyk fra pipene signaliserte arbeid. I Høyanger slapp de ut forurenset røyk i en søyle litt opp i lia. Den lokale ledelsen lurte på om ikke dette kunne bli en turistattraksjon.

Tiltroen til, industri, teknologi var høy. De fleste problemer kunne løses teknisk, tenkt en. Teknikk og industri leverte også modeller til andre samfunnsområder – en snakket om kulturindustri, effektivitet, produkt.

Dette stabile systemet er kalt den sosialdemokratiske orden – da uavhengig av hvilket part som satt ved makta. Den 12. oktober 1965 avløste Per Borten Einar Gerhardsen som statsminister, uten at dette førte til noe dramatisk systemskifte. Nyliberalismens tid, som også kom til å prege Brundtlands regjeringer og Stoltenberg I var ennå i framtida.

Og det etterindustrielle samfunnet var ennå bare i kjømda. Så seint som i 1969 kunne Karl Sæthre, som var en skrivende og ideologiproduserende direktør på Freia, skrive at vi fortsatt bare var ”ved industrialismens begynnelse”. Fire år seinere var vi ved toppunktet, som nevnt.

For på 1970-tallet startet en global langtids nedgang i fortjeneste i industrikapitalismen – varsel om avindustrialisering og overgang til en dominerende informasjons- og tjenestekapitalisme. Så langt har det i Norge vært motvirket av at olje-og gassøkonomien har smurt norsk økonomi.

I tillegg til fortjenestepresset kom kritikken – ikke minst fra naturvernet og etter hvert miljøbevegelsen. Den gule røyken fra Herøya, som danske skipperne på vei til Porsgrunn hadde kunnet navigere etter fra Skagerak og inn Oslofjorden, ble i stigende grad sett som et symptom på utålelig forurensing, ikke som en slags seiersvimpel som før.

I ettertid, etter at vi skjønnte at det var mer enn Marianne Rykkebrødet, kan vi se at miljøørsla hadde rett. Det var i 1964 kortsiktig av LO å gå mot en nasjonal verneplan. En kan kritisere denne vekstideologien. Men samtidig har jo ikke dilemmaet som er søkt løst i det sosialdemokratiske slagordet ”Vekst og vern” forsvunnet. For samtidig som en ser til naturens tarv skal vi mennesker ha noe å leve av. Og kan vi ikke nå forlite oss på vekst – ja, da reiser spørsmålet om radikal omfordeling seg.

La meg til slutt prøve å felle Oslo katedralskoles Naturvernforening inn i en annen samfunnsramme – som eksempel i historien om foreninger, organisasjoner og bevegelser i Norge.

Først – en bevegelse er gjerne større enn, men også mer diffus enn en enkelt organisasjon Katta-foreningen var noe mer enn en enkeltorganisasjon – Naturvernforbundet, Natur og ungdom fra 1967, samarbeidsgruppene for natur og miljøvern, Green Peace, World Wildlife Fund fra 197, Vannbevegelsen, Fremtiden i våre hender fra 1974, og de mer forretningspregete Bellona og Zero hører med til familien.

I teoriene om sosiale bevegelser opereres det gjerne med en deling i gamle og nye. Mens LO er prototypisk eksempel på de gamle, nevnes ofte miljøbevegelser som typiske for de nye, sammen med kvinnebevegelsen, organisering for rettighetene til minoriteter, solidaritet med Sør, fred. Ifølge dette synet er de gamle preget av i)

interesseorientering, med økonomiske og sosiale krav, ii) en klassebasis, som Bondelaget eller fagbevegelsen, iii) en relativt fast, ja byråkratisk organisasjon, det siste ment som en karakteristikk. Ikke et skjellsord. Dette er industrisamfunnets organisasjoner. De nye er derimot i) ideelle, ii) har enten en diffus klassebasis eller er reelt en middelklasseorganisasjon, iii) har en flat, mer spontan organisering. Her høver vel Katta-foreningen godt på i og ii.

Slik sett kan en si at Katta-foreningen som Naturvernforbundet var forløpene for de nye bevegelsene, et vardøger for det som skulle komme, skapt i overgangen fra det klassiske naturvernet til en mer politisert bevegelse. Men det var et stykke fram til dette, slik sett var kanskje foreningen mer en sein utløper av det klassiske naturvernet, kan en spørre. Mitt vage inntrykk er at Naturvernforeningen organisatorisk sett ikke var så ulik de andre foreningene på skolen i arbeidsmåte. De hadde alle preg norsk, tradisjonell folkelig organisering. Mardøla-aksjonen i 1969 var vel ett skritt på veien mot en mer militant bevegelse. Men hovedinntrykket er jo at miljøbevegelsen som kvinnebevegelsen og andre før, har koplet seg nær til staten. Miljøverndepartementet kom i 1972, med de muligheter til innflytelse det gir, men også til kooptering og ufarliggjøring.

Dessuten ser vi at skillet gamle-nye, materielt og ideelt orienterte ikke er skarpt, når LO i Oslo nå samarbeider med kirken og miljøorganisasjoner i en kampanje for 100 00 grønne arbeidsplasser. Mitt håp er at miljøorganisasjonen vender seg mot denne sosiale alliansen framfor å la seg inkorporere i det statlig-politiske apparatet i tida framover. For mens en i 1965 kunne se forholdet til naturen som særinteresse, er det nå et altomfattende og eksistensielt spørsmål.

Oslo katedralskoles naturvernforening - en forløper for «Natur og Ungdom»

Hans M Borchgrevink

Etableringen

Oslo katedralskoles naturvernforening (OKNV) ble stiftet 3. april 1965. Per Thorvald Larsen var den egentlige initiativtager. Han hadde noe tidligere på året tatt med Hans M Borchgrevink på årsmøte i Østlandske Naturvernforening. Det var en forsamling av meget gamle menn. Kampanjen «Bruk naturvett» hadde i 1962 satt naturvern på dagsorden. Vi var 14-15 år gamle og ivrige brukere av Oslomarka, som var truet av diverse inngrep. Markagrensen var foreslått, men ikke vedtatt (det skjedde først i 2009!). Det var tydelig at saken trengte ungt blod. Sammen med to klassekamerater, Per Nymoen og Knut Skedsmo, og Kristian Jahr fra parallellklassen, stiftet vi Oslo katedralskoles naturvernforening på «Lesestua» (elevbiblioteket) i et storefri. Det ble opprettet et midlertidig arbeidsutvalg med Knut Skedsmo (formann), Per Nymoen (viseformann), Kristian Jahr (sekretær), Per Thorvald Larsen (kasserer) og Hans M Borchgrevink (styremedlem) som skulle utarbeide forslag til vedtekter. Først 17. desember 1965 ble det holdt generalforsamling, vedtektene ble vedtatt og et styre ble valgt. Men før dette hadde allerede man startet de aktiviteter som skulle kjennetegne foreningen: foredragsmøter, turer/ekskursjoner og tidsskriftet «Skog og Mark». Vi hadde bl.a felles arrangement (natursti) med en naturvernforening på Slemmestad Ungdomsskole, men som vi siden ikke hørte noe mer fra.

Kontakt med Naturvernforbundet fra starten

Vi hadde tett kontakt med Norges naturvernforbund. I en tidlig informasjonspamflett het det at OKNV er en selvstendig arbeidende

forening, er tilsluttet Norges Naturvernforbund, og at foreningen i hovedsak støtter Naturvernforbundets formål og arbeid. Fra første stund tok vi opp behovet for en ungdomsorganisasjon for NNV. Parallelt hadde det også vært kontakt mellom Naturvernforbundet og Norges Feltbiologiske Ungdomsforening (NFU) om dannelse av en ungdomsorganisasjon for NNV. NFU hadde et mer naturvitenskapelig og feltbiologisk fokus, men det var rimelig at de to foreningene samarbeidet om å etablere Naturvernforbundets ungdomsorganisasjon. NFU hadde dessuten allerede en del lokalforeninger rundt om i landet, som kunne danne grunnlag for en landsomfattende forening. Vi hadde kontakt med dem fra november 1965.

Skolen støttet oss

Videre het det at alle elever og lærere ved Oslo katedralskole som vil støtte arbeidet for å verne om Norges natur, kan (og bør) melde seg inn. Ola Svorken var første (og vel den eneste?) lærer som betalte kontingent. Men vi hadde god moralsk og praktisk støtte fra skolens ledelse ved rektor Karsten Heli, som bl.a stilte skolens spritduplikator – en urtids kopimaskin – til rådighet, inkludert papir og driftsmidler.

«Skog og Mark»

Dette var ingen liten støtte, for OKNV startet nokså umiddelbart sitt eget tidsskrift, «Skog og Mark», som ble trykket på spritduplikatoren. Fra første nummer høsten 1965 ble tidsskriftet oversendt Riksarkivet. Det er nå deponert på Nasjonalbiblioteket, avisavdelingen, og her kan man følge foreningens arbeid. Per Thorvald Larsen og Hans M Borchgrevink var de første redaktører. Det første nummeret hadde en oversiktsartikkel om natur- og nasjonalparker i Norge v/Tom Victor Segalstad. Per Thorvald Larsen redegjorde for den ødeleggende forurensningen fra aluminiumsverket i Årdal, og Hans M Borchgrevinks artikkel gikk

igjennom hvordan moderne sivilisasjon kan ødelegge naturen. Per Nymoens hadde et debattinnlegg mot det da planlagte hotell på Bislingen i Nordmarka (ennå ikke realisert, men fremdeles aktuell trussel!). Både klassisk naturvern og mer moderne miljøvern var således representert fra begynnelsen.

«Skog og Mark» utkom med omring 4 nummer pr år 1966-69. Vi laget tema-artikler som tok til orde for vern av Oslomarka, Femunden, Vassfaret, Vøringsfossen og Aurlandsdalen. Videre var vi opptatt av trusler fra Oslos vannforsyning (planer med svære demninger i hjertet av Marka), stadig tettere skogsbilveinett, kraftgater, luft- og vannforurensning. I tillegg kan man her følge utviklingen frem mot stiftelsen av «Natur og Ungdom» i 1967. «Skog og Mark» ble en kort periode organ for Oslomarkgruppen i (snm), «Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern», omtalt i artikkel nedenfor. Fra 1972 ble «Skog og Mark» tidsskrift for «Natur og Ungdom. Bladet ble så omdøpt til «Natur og samfunn» 1977 og til «Putsj» i 2001.

Foredrag og møter

I de første 2-3 årene hadde foreningen sentrale foredragsholdere som August Lehmann - Oslo og omegn turistforening (OOT), Ragnar Frislid - Norges naturvernforbund (NNV), Arild Smith-Kielland - Skiforeningen, Ragnar Vik - NNV/Femundsmarka, Sigmund Kvaløy - (snm), Kåre Elgmork (forsker), naturfotografene Per Høst og Sverre Fjeldstad, Magne Midttun NNV, Bjørn Bjørnsrud - 4H og Olav Gjærevoll (statsråd og stortingsrepresentant).

Nye krefter

Fra 1967 engasjerte nye krefter seg i OKNV og «Skog og Mark» med toneangivende folk som Knut Are Tvedt, Kjell Maartmann-Moe, Anne Stubberud, Anne Birgitte Jacobsen og Sven Carlsen.

Naturvern må inn i lærebøkene

Naturvern lå til dels i tiden, men var stemoderlig behandlet i skolens lærebøker. I vår naturfag bok stod det kun:

«Naturfredningsforeningen arbeider bl.a med å frede særlig store og vakre eller sjeldne trær rundt om i landet, og mange slike trær er fredet.».

I brev til kirke- og undervisningsministeren høsten 1966 ba OKNV om at stoffet om naturvern i pensum ble forbedret og revidert. Da vi ikke fikk svar, ringte vi statsråd Bondevik på nyåret 1967 og ba om et interview om saken i «Skog og Mark». Vi møtte opp i Stortinget 31/1-67. Statsråden lovet å ta initiativ til å få naturvern inn i normalplanen for den 9-årige skolen og skulle sende et rundskriv om at naturvern også måtte inn i undervisningen i den videregående skolen. Da dette ble bekjentgjort i pressen og i NRK, fikk Per Thorvald Larsen og Hans M Borchgrevink et stort interview i Aftenposten. Dette bidro til å øke oppmerksomheten om naturvern blant ungdom og behovet for organisasjoner der ungdom kunne engasjere seg i saken.

Veien mot Natur og Ungdom

Samtidig hadde vi jevnlig og god kontakt med NNV. Staben hadde økt og bestod nå av generalsekretær Magne Midttun, redaktør for Norsk Natur Ragnar Frislid, kontorsjef Ragnar Sæter og organisasjonskonsulent Per Valset. Tanken om å etablere en ungdomsorganisasjon for NNV ble stadig mer konkret. Og med utgangspunkt i naturvernsakens viktige stilling i dagens samfunn, og betydningen av å engasjere ungdom for dette, oversendte Oslo katedralskoles naturvernforening 29. mars 1967 et forslag til NNVs landsstyre om opprettelse av en landsomfattende ungdomsorganisasjon for naturvern i Norge.

Forslaget ble også fremmet under Erling Stordahls konferanse «*Naturen og det moderne menneske*» på Beitostølen 30/3 - 2/4 1967. Konferansen samlet sentrale personer med interesse og ansvar for naturvernsaken. Regjeringen var representert ved sosialminister Egil Aarvik og statsforvaltningen ved underdirektør Gunnar Germeten fra Kommunal- og arbeidsdepartementet, som naturvern da sorterte under. Oslo katedralskoles naturvernforening v/Per Thorvald Larsen og Hans M Borchgrevink var spesielt invitert (!), og sistnevnte holdt innlegget. Vi siterte det lille som stod om naturvern i naturfagbøkene og fremholdt at behovet for oppdatere pensum var åpenbart. Vi tok til orde for å opprette en landsomfattende ungdomsorganisasjon for naturvern og refererte vårt brev om dette til NNVs landsstyre. Forslaget vant alminnelig tilslutning på konferansen. NNVs formann, professor Andreas Hagen, lovet dagen etter i brev til OKNV av 3. april 1967 at forslaget skulle tas opp på forestående landsstyremøte i Kristiansand, der det ble bifalt måneden etter – 6. mai.

Forslaget ble referert i «Skog og Mark» nr 2/67. Der ble det særlig understreket hvor viktig det er at man alt i ung alder får forståelse for de verdier vår natur representerer, og at man ved et slikt naturvernforbund for ungdom kunne drive opplysningsvirksomhet på bred basis blant de oppvoksende generasjoner, da særlig gjennom skolene. Artikkelen avsluttet slik: «*det er Nå vi må etablere en landsomfattende ungdomsorganisasjon for naturvern i Norge. Det er I DAG oppgavene ligger foran oss. Om få år er det kanskje for sent.*»

Etableringen av «Natur og Ungdom»

Det ble etter hvert nedsatt et samarbeidsutvalg med tre medlemmer fra OKNV og to fra NFU, samt en som skulle representere NNVs ungdomsmedlemmer. Knut Skedsmo, Per Thorvald Larsen, Kjell Maartmann-Moe og Hans M Borchgrevink stilte for OKNV, mens Knut Hove og Stein Krogdahl representerte NFU. Siden Hove også

hadde gått på Katta, var skolen tungt inne. Det foreligger lite dokumentasjon fra møtene. Diskusjonen var tidvis noe het.

I utarbeidelsen av vedtektene for ungdomsorganisasjonen ble NFUs og delvis også OKNVs vedtekter brukt som mal. Etter et halvårs diskusjon kom man frem til en modell der NFU på sitt årsmøte 18. november 1967 ble konvertert til «Natur og Ungdom» (NU), Norsk Ungdoms Naturvernforbund, ved endring av sine vedtekter. Navnet «Natur og Ungdom» var inspirert av den tilsvarende danske organisasjon. Alle medlemmer av NFU ble automatisk medlem av NU. Knut Skedsmo fra OKNV ble «Natur og Ungdom»s første leder. Willy Klein fra NFU ble nestleder (han gikk også på Katta og var medlem av OKNV), Per Thorvald Larsen sekretær og Hans M Borchgrevink styremedlem. Naturvernforbundet stilte lokaler og noe sekretærhjelp til disposisjon.

Derefter gikk ikke alt på skinner. Studentopprøret våren 1968 hadde satt sine spor. På NUs landsmøte høsten 1969 vedtok flertallet, dvs lokalforeningsrepresentantene, en svært desentralisert organisasjonsmodell. Hele sentralstyret ble i praksis satt ut av funksjon. Oslo-foreningen av NU og NNV fikk re-etablert sentralorganisasjonen et par år senere, og etter hvert modnet dette til dagens ordning med «Natur og Ungdom» som en livskraftig, nasjonal samfunnsaktør med underliggende lokalforeninger. Oslo katedralskoles naturvernforening ble til dagens «Katta Natur og Ungdom».

Referanser

«Skog og Mark» 1965-69, Nasjonalbiblioteket, avisavdelingen

Norges feltbiologiske ungdomsforening (NFU) – en forløper for Natur og Ungdom.

Knut Hove

Feltbiologisk ungdomsarbeid

Velstandsutviklingen i Norge akselererte sakte etter krigen. Gjenoppbygningen av grunnleggende infrastruktur hadde prioritet gjennom de to første tiårene etter krigen, og det tok tid før fritidssysler knyttet til natur og dyreliv, og et mere aktivt naturvern, fikk oppslutning utenfor spesielt engasjerte grupper i befolkningen. Sterke impulser, også for ungdommen, kom gjennom fjernsynet med Per Hafslunds og Sverre Martin Fjelstads naturprogrammer, og gjennom filmene til blant annet Per Høst og Albert Ovesen. Det var en fantastisk tid for kollektivtransport, buss og tog gikk til «alle avkroker» i landet. Privatbilen var et privilegium – ungdommen måtte gå eller sykle til alle aktiviteter, på landet og i byene. Foreldrene fulgte ikke barna på ettermiddagsaktiviteter – middagshvilen hadde prioritet!

Et viktig utdanningsgrep som trolig hadde stor rekrutteringsverdi for ungdommens naturinteresse ble tatt med opprettelsen og spredningen av Naturfaglinjene ved gymnasene i Norge.

Det startet med en ny læreplan i 1948, og de første naturfaglinjene ble opprettet på Hegdehaugen gymnas i Oslo, og i Tønsberg. Det ble skrevet nye lærebøker i biologi og kjemi av Sverre Bruun, noe som utvilsomt styrket linjens identitet. Oslo Katedralskole så Naturfaglinjens popularitet, og opprettet naturfaglinje i 1959, samtidig som det kom Naturfaglinjer på andre Oslo-gymnaser. På Katta ble det midt på 60-tallet dannet en egen naturvernforening blant elevene, som også skulle få en viktig rolle ved dannelsen av Natur og Ungdom.

Oslo Feltbiologiske Ungdomsforening

Oslo Feltbiologiske ungdomsforening ble stiftet i 1961 av en gruppe biologistudenter ved Universitetet i Oslo med Magnar Norderhaug i spissen. Magnar Norderhaug var en av våre tidligste økologer, og

forente en sterk interesse for biologi og økologi med en klar forståelse for behovet for å rekruttere og stimulere naturinteresse gjennom ungdomsarbeid. Magnar hadde kontakt med «Feltbiologene» i Sverige, og denne organisasjonen var en inspirasjon ved dannelsen.

Jeg kom selv med på aktivitetene i 1961, som førsteårs gymnasiast på naturfaglinjen. Interesserte fra mange av Oslos gymnaser møttes flere ganger vår og høst på Blindern til fagmøter med foredrag og diskusjoner.

Norges Feltbiologiske Ungdomsforening

Klubber og andre ungdomsmiljøer med feltbiologiske formål vokste frem utover 60-tallet, og Oslo Feltbiologiske Ungdomsforening fikk kontakt med engasjerte ungdommer utenfor Oslo-området. Behovet for å lage en nasjonal forening økte, og Norges Feltbiologiske Ungdomsforening, NFU, ble stiftet 11. juni 1962, med plass til alle ungdomsklubber og grupper som delte de naturfaglige interessene. Ved dannelsen av Natur og Ungdom var det 7 aktive foreninger som til sammen utgjorde NFU.

Organisasjonsarbeid

En nasjonal ungdomsforening med respekt for seg selv måtte ha en publikasjon. NFUs tidsskrift kom ut i 1964 i offset-trykk, en moderne metode som akkurat hadde erstattet spritduplikatoren - under det latinske navnet til liryppa - «Lagopus» (Se faksimile av forsiden på første nummer under). Bladet kom ut 2-4 ganger i året, og tok opp fagstoff, foreningsstoff og referater og informasjon om planlagte og avholdte ekskursjoner og sommerleire. NFU var ikke bare en faglig forening, vi var også en skikkelig ungdomsforening. Musikk hørte med, og ildsjeler i foreningen satte sammen et sanghefte, «Luscinia», oppkalt etter nattergalen, som ble avsungen med heftig gitar-akkompagnement på leire og møter.

Da OFU ble dannet var som nevnt stifterne inspirert fra Sverige. Disse kontaktene ble utviklet gjennom hele perioden NFU eksisterte, etter hvert også med søsterorganisasjonen «Natur og Ungdom» i Danmark. I det nordiske fenologiarbeidet (se senere), og ved

gjensidig deltagelse på sommerleire i Norge, Sverige og Danmark, ble det knyttet nære kontakter mellom feltbiologene i de nordiske land. Dette bidro sterkt til å profesjonalisere aktivitetene, og ga inspirasjon til å videreføre det faglige arbeidet.

Aktivitetene i NFU

NFU var en medlemsdrevet forening, - «Feltbiologi for og av» medlemmene. Både eksternt inviterte og foreningens egne medlemmer bidro på medlemsmøtene. Spennende og sjeldne planter og fugler var tilbakevendende temaer. Fuglekasser – både snekring og observasjoner etterpå var på dagsorden, sammen med rapporter med lysbilder fra medlemmer som hadde reist til spennende steder i Norge.

Diskusjoner om større samfunnsspørsmål fikk etter hvert også plass på NFUs dagsorden:

- Forurensningen med pesticider, inspirert blant annet av Rachel Carsons bok om den tause våren, og beising av såkorn med kvikksølv, som ble akkumulert i næringskjedene.
- Begynnende diskusjoner om naturvirkningene av de store vannkraftutbyggingene som foregikk i årene etter krigen.

Disse temavalgene var ikke ulike de man kunne finne på møter i for eksempel Norges Naturvernforbund eller i Botanisk forening, men ungdomsdimensjonen alltid sterk på NFUs møter. Vi ville være med å forstå, og gjerne også være med og undersøke forholdene selv ute i naturen.

Som ungdomsorganisasjon var det ikke nok å arrangere møter.

Feltaktiviteter var selvsagte:

- Organiserte turer til rike naturområder i nærmiljøet, for eksempel pinsetur med telt til Håøya i Oslofjorden, besøk på tiur- og orrhaneleiker i nærrområdene av Oslo, årlige ekskursjoner til beverlokaliteter i Telemark (en sjelden og fredet pattedyrart på 1960-tallet), ekskursjoner til rike plantebiotoper i kalkområdene rundt Oslofjorden, og trekkfuglekursjoner til Tønsberg og Verdens Ende i slutten av april hvert år.

- Sommerturer til spennende naturlokaliteter, med Hardangervidda, Femundsmarka, Runde, Lista og Værøy som noen eksempler. I flere år gikk det to sommerturer med mellom 10 og 20 deltagere hver. I god ungdomsorganisasjonsstil la turene grunnlag for utvikling av vennskap og interessefellesskap, som for mange har vart hele livet

Feltbiologien – «Gummistøvel-biologien» sto sterkt. Vi skulle ut og observere, lære – og gjerne fortelle etterpå. Som nysgjerrige realfagsorienterte gymnasiaster interesserte vi oss også for kvantitative forhold. Feltbiologene skulle ikke bare observere, vi engasjerte oss også i tellinger og målinger:

- I de nordiske fenologiundersøkelsene, som ble gjentatt årlig, ble den første blomstringen hos hassel, og hestehov, løvetann og marianøkleblom registrert, og ankomsten av den første bokfinken, vipa, og linerlen notert. Alt ble sammenstilt i en rapport av de svenske feltbiologene, f. eks. under overskriften «Når kom våren i 1965». Spennende lesning som dekket de nordiske landene fra Danmark i syd til Finnmark i Nord, der det var medlemmer på plass.
- Medlemmer i NFU gjennomførte også ulike typer fugletellinger, f. eks. vinterforekomsten av andefugler i det indre Oslofjordområdet, av hekkende småfugl i Sørkedalen, og av ender og andre fugler ved Fiskumvannet i Øvre Eiker, som seinere er blitt et naturreservat.

Ekskursjonene, turene, og kurs med blant annet plantesamling, biologisk preparering og disseksjon ble gjennomført med mange deltagere. NFUs aktiviteter vokste etter hvert ut av Blindern-rammen – og kanskje ble det vanskeligere å få Universitetet til å stille møtelokaler når de opprinnelige initiativtakerne til OFU ble ferdige med sine studier? Etter hvert kom ledelsen i kontakt med Generalsekretær Magne Midtun i Norges Naturvernforbund. Midtun så behovet for at Naturvernforbundet engasjerte seg mer mot ungdommen, og inviterte oss til samtaler som munnet ut vi et samarbeid der NFU fikk benytte Naturvernforbundets lokaler i Akersgata i Oslo til møteaktiviteter og organisasjonsarbeid. Parallelt hadde det i NFU utviklet seg større forståelse for naturvernsspørsmål,

som var blitt en del av den brede samfunnsdebatten gjennom 1960-årene.

Forståelsen for, og tilknytningen til det organiserte «voksne» Naturvernarbeidet vokste dermed naturlig fram. Aksjonslinjen og det politiske engasjementet som seinere har preget Natur og Ungdom var likevel ikke fremtredende i NFU. Hovedengasjementet var på feltbiologi – kvalitative og kvantitative observasjoner i norsk flora og fauna. Drivkraften tror jeg var gleden og spenningen ved å oppdage naturen rundt oss – i hyggelig felleskap med andre interesserte ungdommer. Det bidro utvilsomt til foreningens suksess at naturfaglinjene rekrutterte like mye jenter og gutter – i motsetning til reallinjene som var dominert av gutter.

NFU blir Norges Naturvernforbunds ungdomsforening

Gjennom samarbeidet med Norges Naturvernforbund i 1966 – 1967 modnet tanken om å bli NNVs ungdomsorganisasjon. Vi ble også kjent med Oslo Katedralskoles Naturvernforening (OKNV), som var vokst på få år fra et lokalt gymnasinitiativ til et foreningsnettverk med forgreninger i Østlandsregionen. NFU og OKNV utfylte hverandre på mange måter, og OKNV søkte også en tilnærming til Norges Naturvernforbund.

Høsten 1967 opprettet vi sammen et forhandlingsutvalg bestående av medlemmer fra NFU og OKNV som skulle foreslå en organisering av de to foreningene i Norges Naturvernforbunds ungdomsorganisasjon. Som ved andre organisasjonsdannelser jeg har vært med på var navnediskusjonen vanskelig, inntil vi fant fram navnet til NFUs søsterorganisasjon i Danmark. Navnet «Natur og Ungdom» kunne både feltbiologene i NFU og naturvernerne i OKNV stille seg bak.

Navnet fungerer godt fortsatt, 50 år etter stiftelsen, og jeg tror det kan virke samlende i 50 nye år.

18. November 1967 opphørte NFU, og dannet Natur og Ungdom sammen med OKNV.

Et nytt styre ble valgt, bestående av folk fra begge foreninger.

Vedtekter ble laget, og prosessen ble avsluttet gjennom et vedtak på

ekstraordinært landsmøte i Norges Naturvernforbund i mars 1968 der man tok opp Natur og Ungdom – med både feltbiologer og naturvernere – som Norges Naturvernforbunds ungdomsorganisasjon. Natur og Ungdom hadde ved stiftelsen 300 medlemmer og 12 klubber fordelt over landet.

Etter sammenslåingen brukte Natur og Ungdom noen år på å finne sin nye form. Men det er en annen historie...

Takk til Jørgen Fog, Stein Krogdahl, Tore Lagesen, Kristin Mourud (Riddervold) og Willy Klein for innspill.

snm) - Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern Kjell Maartmann-Moe

(snm) stiftes

Mot slutten av 1960-tallet gikk naturvernarbeidet over til å bli mer aksjonspreget. De mange nederlagene for naturvernet trass Naturvernforbundets iherdige innsats, kalte på nye virkemidler i kampen for miljøet og for å verne urørt natur for etter slekten. Den direkte foranledningen til at samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern ((snm))¹ ble stiftet, var den opprivende striden om utbyggingen av Aurlandsfallene. I 1969 stiftet en gruppe filosofer, fjellklatrere og fotturister (snm) ved Universitetet i Oslo. De fleste medlemmene – på det meste 200 i tallet - var akademikere og hørte hjemme i hele det partipolitiske spekteret. (snm) ble etter hvert et økofilosofisk kraftsentrum med Sigmund Sætereng Kvaløy, Nils Faarlund og Per Gaarder i spissen. Arne Næss kom også til etter hvert. Flere av Oslo katedralskoles naturvernforenings medlemmer fant veien til (snm).

Tidsånden var på ett vis på miljøets side. Oslo katedralskoles naturvernforening ble stiftet i 1965. Natur og ungdom i 1967 og (snm) i 1969. Miljøverndepartementet ble opprettet i 1972.

Mardølaaksjonen i 1970 var (snm)s første store løft og organisasjonen ble for alvor kjent i den forbindelse. Aksjonen utløste en større debatt om naturvern og om sivil ulydighet som politisk virkemiddel.

Norges Vassdrags- og elektrisitetsvesen (NVE) hadde søkt og fått konsesjon til å bygge ut Mardalsfossen - Nord-Europas høyeste frie fossefall. (snm) mente naturvernet var så viktig at det gikk foran norsk lov og brukte det som grunnlag for sivil, ikke-voldelig ulydighet. Det ble anlagt teltleir foran maskinene ved Songavatnet for å forhindre anleggsmaskinenes fremrykning innover fjellet.

¹ Opphavet til og betydningen av parentesen rundt snm er ukjent, men akronymet for samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern er (snm).

Sigmund Sætereng Kvaløy, Finn Alnæs, Per Gaarder, Nils Faarlund, Magne Lindholm og Jens Gram deltok. På det meste var det om lag 300 aksjonister i leiren. Mange lenket seg fast i fjellet. Aksjonen varte i en måned i til dels ufyselig vær. Så bar politiet aksjonistene bort fra veitraséen og aksjonen var over.

Mediedekningen av Mardølaaksjonen gjorde (snm) kjent langt ut over Norges grenser. Hvem husker ikke fotoet der Arne Næss, bæres bort av politiet? Bildet har stor symbolverdi for den ikke-voldelige miljøvernaktivismen fremdeles. Vi som var med på aksjonen glemmer den aldri. Utbyggerne vant frem, og de mest aktive fikk sine bøter. Det var likevel med en viss seiersfølelse jeg gikk inn til fossen i 2001 - 30 år senere - og kunne glede meg over at utbyggerne hadde tatt til vettet; Det ble (og er) sommer-vannføring i Mardalsfossen. Ubetalelig vakker henger sølvstripa der ned fra fjellet i sine to hovedfall innerst i Eikesdalen. Etterslekta får se den!

Arbeidet i (snm) foregikk for en stor del etter spontan-”prinsippet”. Når noen i (snm) oppdaget en alvorlig miljøtrussel, ble det satt ned en arbeidsgruppe for å jobbe med å stanse trusselen. (snm) var kjent for sin sakkunnskap og saklighet i argumentasjonen overfor myndighetene og sin ikke-voldelig aksjonsform. Når noen i (snm) lenket seg fast et sted, strømmet folk og media til. Miljøbevisstheten steg i befolkningen for hver gang, enten (snm) vant eller tapte. Mardøla-, Aurland-, Hardangervidda-, Spålsseterveien-, Vidvangen- og Altaaksjonene for å nevne noen – alle har de miljøvernhistorisk sus.

I et snaut tiår var (snm) ustoppelige pådrivere i målrettet natur- og miljøvern. (snm) var et betydelig irritasjonsmoment for utbyggingsivrige politikere, og nærmest et hatobjekt for vannkraftutbyggere og skogeierstanden. Men i det minste blant noen skogeiere er det med tiden vokst frem en dypere forståelse av hvor viktig det er med et biologisk mangfold.

Mange slag ble tapt, men noen ble vunnet. Det gikk galt med Aurlandsdalen, Mardalsfossen og Altaelva, men Hardangervidda ble reddet. Spålsseterveien ble bygget, men det ble senere fredning av deler av området ved Spålen og Katnosa i Nordmarka. På Vidvangsveien på Krokskogen ble de ikke-voldelige (snm) 'ere bokstavelig talt kjeppjaget av Løvenskiolds folk. Men den planlagte

enorme oppdemningen av Sandungen i hjertet av Nordmarka ble skrinlagt. Vi slapp også atomkraftverk ved Oslofjorden.

Med Alta-saken kulminerte den omfattende debatten om kraftutbygging som hadde pågått siden slutten av 1960-årene. Striden om utbygging av Alta-Kautokeino-vassdraget begynte i 1968, da planene ble kjent. Samer og naturvernere protesterte mot planen, og Folkeaksjonen mot utbygging av Alta-Kautokeino-vassdraget forhindret i 1979 at arbeidet med anleggsveien kom i gang. Senere samme høst ble det gjennomført en sultestreik i Oslo mot planene. I januar 1981 fjernet en større politistyrke ca. 500 demonstranter, og arbeidet med veien tok til. I ettertid har verneinteressene fått bekreftet at utbyggingen var unødvendig. Erfaringene fra Alta-saken fikk store konsekvenser ved behandlingen av senere vassdragssaker.

I analysene av hvorfor en del av (snm)-aksjonene ikke lyktes, har flere lagt vekt på at (snm) ikke la nok vekt på å bygge allianser med lokalsamfunnene som skulle få økonomisk glede av utbyggingene, før de aksjonerte. (snm) hadde verken etablert alternativ politikk, kultur eller filosofi som folk flest kjente seg igjen i. (snm) ga imidlertid inspirasjon til mange miljøaksjoner ut over 1980 og -90-tallet der Bellona, Natur og Ungdom og Naturvernforbundet hadde region.

(snm) som tverrpolitisk miljøorganisasjon gikk gradvis i oppløsning utover på 1970-tallet. Årsakene var trolig fler: organisasjonen manglet struktur, nederlagene kostet mer enn seirene smakte – og m-l bevegelsens gradvis dominerende rolle i (snm). Mange mistet nok også tålmodigheten når de erfarte hvor tungt det kan være å snu politiske prosesser med demokratiske midler og hvor lang tid det kan ta i politikken fra idé til resultat. På 1970-tallet var det (snm) som hadde initiativet i debatten om Oslomarkas fremtid som friluft- og naturområde. Først 40 år senere i 2009 trådte Markaloven i kraft.

Litteratur

Knut A. Nilsen, Aftenposten 2003

(snm) Facebook

Mestre fjellet nr. 1 1971

Noen større miljøaksjoner på land i Norge 1970 – 2000

- 1970: Mardøla-aksjonen (vannkraft)
- 1971: Spålseterveien i Nordmarka (skogsbilvei).
- 1972: Vidvangen på Krokskogen (skogsbilvei).
- 1979-81: Innerdalen i Sør-Trøndelag (vannkraft)
- 1979-81: Alta (vannkraft).
- 1980-89: Titania i Fredrikstad (industriforurensning).
- 1989: Kragerøbanen (nedleggelse).
- 1991: Rotvoll i Trondheim (truet våtmarkområde).
- 1992: Igelsrud i Jevnaker (verneverdig naturskog).
- 1993: E6 i Trondheim (utbygging).
- 1994: Hjerkin (militært skytefelt), E18 i Vestfold (utbygging) og Gaustad gård i Oslo (verneverdig bebyggelse).
- 1994: Skotjernfjell i Lunner (verneverdig naturskog).
- 1999: Bjørnsjøhelvete i Nordmarka (verneverdig naturskog), Regionfelt Østlandet (militært skytefelt).

Om vern av Oslomarka, Markagrensen og kampen mot Sandungen dam

Hans M Borchgrevink

Oslo katedralskoles naturvernforening var fra første stund sterkt engasjert i vern av Oslomarka.

Kampen om Markagrensen

Kampen om vern av Oslomarka har vært lang. Dagens «Markagrense» er en grenselinje mellom de omliggende kommunenes utbygningssoner og skogområdene i Oslomarka. I kommuneplanen for Oslo 1934 fulgte grensen høydekote 220 moh, som var maksimalhøyden for tilførsel av drikkevann med naturlig trykk fra daværende drikkevannskilder. Forslag om en grense mot naturområdene som beskyttet mot inngrep ble første gang lansert i boken «Oslomarka som naturpark» av Nils Houge i 1941. Fra 1950-tallet gjorde Oslo og Omland Friluftsråd ved sin leder Erik Sture Larre en utrettelig innsats for vern av Oslomarka. I 1965 reiste han rundt for å få aksept for en detaljert Markagrense i de 19 kommuner og 5 fylker Oslomarka ligger innenfor (se Oslo og Omland Friluftsråd 1967). Larre tegnet inn «den sorte strek» - et forslag til grenselinje mellom utbyggingsområdene og de ulike deler av Oslomarka. Denne linjen ble siden lagt til grunn for Miljøverndepartementets forslag om lovfestet Markagrense i 1976. Samme år fremmet Regjeringen forslag om en «Flerbruksplan for Oslomarka» med tilhørende lovforslag, men forslaget ble aldri Stortingsbehandlet (se www.oslomarka.no). Miljøverndepartementet ga i 1986 kommunene instruks om å opprette en grense mot Oslomarka i kommuneplanene. Markaloven, «Lov om naturområder i Oslo og nærliggende kommuner» som skal sikre Markas grenser iht Miljøverndepartementets digitale kart av 2. april 2009, trådte først i kraft 1. september 2009.

Byens vekst representerer en stadig trussel mot Markagrensen.

Drikkevannsforsyning – kampen mot planlagte oppdemninger i Nordmarka

Tidlig på 1960-tallet hevdet Vannverket (Oslo kommune) at vannforsyningen fra Maridalsvannet ikke lenger holdt mål, hverken når det gjaldt kvalitet eller volum. Forsyningsnettet måtte bygges radikalt om i løpet av få år for å tilfredsstille Oslos stadig økende befolkning og vannbehov, inkl trykkvann til de høyereliggende strøk i byen. Vannverket utarbeidet plan for nytt renseanlegg ved Maridalsoset, og kom med en rekke forslag som ville gi økt og stabil vanntilførsel, men med høye demninger og store neddemmede skogareal i Maridalsvannets nedslagsfelt i Nordmarka. Forslagene var i klar konflikt med friluftinteressene og møtte stor motstand, bl.a fra Skiforeningen og Oslo og Omland Friluftsråd.

Kortversjonen er som følger: Midt i hjertet av Nordmarka ligger en rekke store vann med noenlunde samme høyde over havet. Nevnt nordfra: Vesle og Store Sandungen (390moh), Hakloa (372moh), Bjørnsjøen (337moh), Østre og Vestre Fyllingen (349moh). Vannverksjefen la i 1962 frem planer for oppdemning for å øke magasinkapasiteten. I prosjekt av 25. jan 1962 planla etaten oppdemning av Bjørnsjøen opp 28m fra dagens 337moh til høydekote 365moh. Skjærsvødammen skulle heves med 11m og Øyungen 11m (gjengitt i Dagbladet 061062). Med disse kjempedemningene ville mulighetene for skiløping og turgåing blitt direkte hindret i tillegg til ødelagt naturopplevelse og store neddemmede arealer.

Forslaget ble i innstilling fra Teknisk rådmann 15. okt 1963 noe redusert: Bjørnsjøen opp 18m fra 337moh til 355moh, Fyllingen opp 6m fra 349moh til 355moh og Sandungen opp 15m fra 390moh til 405moh. Innstillingen ble vedtatt av Formannskapet 16. jan 1964, men 15. des samme år ble det bestemt også å utrede vanntilførsel fra

fjernkilder, dvs Randsfjorden, Tyrifjorden (Holsfjorden), Øyeren og Hurdalssjøen. I mai 1965 forelå reguleringsplan for Nordmarka. Her fremkom at hvis Bjørnsjøen ble regulert til 357moh, måtte Kikutstua rives, men ved oppdemming til 350moh ville den bli bevart, og neddemmet areal ville da «bare» bli 3.330 dekar. En utredning april 1967 omfattet også regulering av Katnosa opp 11m til 475moh. I Vannverkets bemerkninger av 5. okt 1967 kalkulerte man samlet oversvømmet areal til 5000 dekar. Vannverkssjefen foreslo 11. des 1968 overfor Teknisk rådmann en ytterligere redusert plan: Oset renseanlegg i Maridalsvannet ferdigstilt 1971, og Sandungen dam ferdig 1973, ca 20m høy og 440m lang(!) liggende omtrent ved Hakkloa gård og med neddemmet areal 2000 dekar.

Oslo katedralskoles naturvernforening (OKNV) var engasjert mot planene fra første stund med artikler i «Skog og Mark» (bl.a nr 4/66 og 2/69) og utdeling av løpesedler til turfolket på de mest populære utfartsstedene i helgene (bl.a Sognsvann stasjon). Oslo og Omland Friluftsråd gikk sterkt imot planen på sitt årsmøte 1969, likeledes den nystartede Oslomarkgruppen i (snm) - Samarbeidsgruppen for natur- og miljøvern - der mange fra OKNV og «Natur og Ungdom» var med (se Aftenposten 16/10-70). For å vekke turfolket hengte vi opp Nordmarkskart i de mest trafikkerte skiløypene som ville bli berørt, i den høyde vannspeilet ville stå, og med den planlagte Sandungen dam inntegnet. Det gjaldt å skape opinion. Noen av oss møtte også opp på Skiforeningens generalforsamling i november 1970. Formannen Svein Smith sa at det var gledelig å oppleve de yngre som grep ordet, hvor sikkert de fremførte det de hadde på hjertet, og hvor saklige de var. Det endte med at Generalforsamlingen henstilte til kommunen å utrede alternativer til «Sandungen Dam» (Aftenposten 7/12-70).

I dag virker det utenkelig i det hele tatt å overveie et slikt forslag midt i rekreasjonsområdet til en storby. Vannverkssjefen tenkte vel mest på effektiv vannforsyning. Teknisk rådmann uttalte i skriv av 2.

aug 1971 (s. 36) at «Man har sett problemet slik at en regulering av vannene i Nordmarka sjelden vil være estetisk skjemmende.».

Formannskapet vedtok imidlertid 23. sept 1971 å gå inn for supplerende vanntilførsel fra fjernkildene Randsfjorden, Holsfjorden eller Hurdalssjøen uten oppdemming i Oslomarka. I 1971 var det nye renseanlegget i Maridalsoset i drift. Oppdemmingsplanene ble henlagt, og i 1972 ble om lag 200 vann i Marka frigitt for friluftsmål (se Aftenposten 14/7-72). Bystyret vedtok 24. mai 1973 Holsfjorden som fjernvannkilde. Dette er siden ikke realisert, da vannforsyningen fra Marka har vist seg å være tilstrekkelig.

Referanser:

Aftenposten 16/10-70, 7/12-70, 14/7-72

Byarkivet: Oslo Vann og kloakkvesen,

- boks 018/02 551 Bjørnsjøen

- boks 021/04, 06, 07, 08 Nordmarka

- boks 022

Dagbladet 6/10-62

Skog og Mark 4/66, 2/69